

Näringsutskottets yttrande

1983/84: 5 y

om löntagarfonder (prop. 1983/84: 50)

Till finansutskottet

Finansutskottet har berett näringsutskottet tillfälle att avge yttrande över proposition 1983/84: 50 om löntagarfonder jämte motioner med anledning därav, i de delar som rör näringsutskottets beredningsområde.

Regeringens förslag i propositionen innebär sammanfattningsvis att ett belopp av storleksordningen 2–2,5 miljarder kronor per år skall under perioden 1984–1990 tillföras allmänna pensionsfonden – utöver de medel som enligt nuvarande regler skall ingå i denna – för att i lika delar förvaltas av fem särskilda styrelser, benämnda löntagarfondstyrelser, med uppgift att göra riskbärande placeringar i svenska aktiebolag och ekonomiska föreningar. De nytillkommande fondmedlen skall erhållas dels genom en nyinförd vinstdelningsskatt, dels genom en höjning av tilläggspensionsavgiften. Den lagstiftning som utgör en förutsättning för medelstillförseln faller inom skatteutskottets och socialförsäkringsutskottets beredningsområden, medan utformningen av förvaltningsreglerna – i huvudsak samlade i en formellt sett ny lag med reglemente för allmänna pensionsfonden – är ett ämne för näringsutskottet. I sitt yttrande kan näringsutskottet dock inte begränsa sig till frågor som gäller medelsanvändningen. Det föreslagna systemet utgör en helhet. Näringsutskottet finner det ofrånkomligt att, om än relativt summariskt, beröra även inkomstsidan, främst då den avsedda vinstdelningsskatten. Utskottet utgår således från den allmänna motive- ring varmed föredragande statsrådets framställning inleds.

Av de 25 motioner som har väckts med anledning av propositionen utmynnar 21 i enbart ett yrkande om avslag på propositionen. Till dem hör centerpartiets partimotion 1983/84: 213 och 16 motioner i vilka olika företrädare för detta parti kritiserar regeringens förslag från regionala utgångspunkter. I partimotionerna 1983/84: 204 från moderata samlingspartiet och 1983/84: 224 från folkpartiet finns utöver avslagsyrkande vissa kompletterande yrkanden, i båda om vissa andra åtgärder avsedda att förbättra tillgången på riskkapital, i den förra också om kritiska uttalanden av riksdagen om beräknade effekter av det system som föreslås i propositionen. Vänsterpartiet kommunisternas partimotion 1983/84: 223 utmynnar i en rad krav på mera långtgående förändringar, baserade på "fonder som ett medel att bryta kapitalets maktkoncentration och utveckla demokratin". Näringsutskottet har inte tagit upp de tre motioner – 1983/84: 164 (m), 1983/84: 190 (m) och 1983/84: 219 (c, m, fp) – som helt ägnas åt vissa konstitutionella och rättsliga aspekter på ärendet. I övrigt omfattas alla motionerna, utan att mer än undantagsvis åberopas individuellt, av det

I Riksdagen 1983/84, 17 saml. Nr 5 y

yttrande som näringsutskottet här lämnar. Näringsutskottet förutsätter att den nämnda gruppen av regionalt inriktade motioner mera grundligt granskas av arbetsmarknadsutskottet.

Näringsutskottet har deltagit i sammankomster vid vilka representanter för ett antal intresseorganisationer på finansutskottets inbjudan har framfört synpunkter på regeringens förslag. För egen del har näringsutskottet kallat företrädare för dels Svenska bankföreningen, dels Föreningen Auktoriserade revisorer till utfrågningar i samband med ärendets behandling. Från Sveriges aktiesparares riksförbund har näringsutskottet mottagit en skrivelse, ställd också till finansutskottet.

Propositionen

Det summariska referatet inledningsvis i detta yttrande vill näringsutskottet komplettera med följande översikt över förslag och motiveringar i propositionen.

En utgångspunkt för regeringen har varit att den svenska ekonomin befinner sig i kris. En otillfredsställande produktionsutveckling tar sig uttryck i underskott såväl i bytesbalansen som i statsbudgeten. Investeringarna inom näringslivet motsvarar inte vad som krävs för att obalansen skall hävas. Kapacitetsutnyttjandet i näringslivet är lågt, och detta förhållande medverkar till att investeringsverksamheten sviktar. Arbetslösheten har ökat, och inflationen är besvärande.

Förutom att kostnads- och lönsamhetsutvecklingen blir tillfredsställande måste, hävdas det, ytterligare två förutsättningar uppfyllas om en varaktig industriell tillväxt skall kunna säkerställas. Nödvändiga bördor och uppoffringar liksom positiva resultat måste fördelas rättvist mellan olika medborgargrupper. Ett stabilt utbud av riskvilligt investeringskapital måste åstadkommas, och detta kapital måste till sin huvuddel ha ett nationellt ursprung och placeras långsiktigt i de produktiva och utvecklingsbara delarna av det svenska näringslivet.

Fem motiv för det föreslagna fondsystemet anförs (prop. del A s. 49). Dessa överensstämmer väsentligen med dem som uttryckta i punktform nämns i presentationen (s. 43) av en rapport, Arbetarrörelsen och löntagarfonderna, vilken lades fram vid socialdemokraternas partikongress år 1981. Kortfattat angivna är de fem motiven dessa. (1) Löntagarfonderna kan, främst genom vinstdelningen, bidra till att motverka en av höga vinster föranledd kraftig löneglidning, som i sin tur leder till ökad inflation och försämrad tillväxt. (2) Fonderna kan medverka till att minska de fördelningspolitiska motsättningarna. (3) Rådande motsättningar mellan kapital och arbete kan minskas till följd av att löntagarna genom fonderna får ett direkt ansvar för riskkapitalets allokering och användning samt ett ökat inflytande i företagen och del i framtida vinster. (4) Fondernas inträde på aktiemarknaden kan motverka att en höjd efterfrågan på riskkapital

pressar upp kapitalavkastningskravet med påföljd att företagens expansionsförmåga hämmas. (5) Anknytningen till allmänna pensionsfonden innebär en finansiell förstärkning av ATP-systemet till gagn för löntagarnas ekonomiska intressen.

Den föreslagna vinstdelningsskatten skall tas ut från aktiebolag, ekonomiska föreningar, sparbanker och ömsesidiga skadeförsäkringsanstalter. För varje företag skall i samband med den årliga inkomsttaxeringen fastställas ett underlag för denna beskattning. Genom ett avdrag på antingen 500 000 kr. eller 6% av företagets lönesumma undantas mindre vinster från vinstutdelningen. Reglerna för beräkningen av underlaget innebär bl. a. att hänsyn tas till inflationen. Vinstdelningsskatten – avdragsgill vid nästa års inkomsttaxering – skall utgöra 20% av underlaget.

Sett över en längre tid beräknas vinstdelningsskatten komma att inbringa 1,5–2 miljarder kronor per år. Ett ytterligare tillskott av medel skall erhållas genom att tilläggs pensionsavgiften höjs med 0,2 procentenheter. Var och en av styrelserna skall få disponera 400 milj. kr. under kalenderåret 1984 och skall därefter t. o. m. år 1990 som årligt tillskott erhålla ett belopp motsvarande 20 000 basbelopp enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring. Detta medför – basbeloppet är i år 19 400 kr. – att löntagarfondstyrelserna tillsammans får en placeringskapacitet på 2–2,5 miljarder kronor per år. Överskjutande skatte- och avgiftsmedel skall förvaltas av första, andra och tredje fondstyrelserna.

I propositionens rubrik liksom i motiveringen för sitt förslag talar regeringen om löntagarfonder. Detta begrepp förekommer dock inte i lagförslagen. Genom benämningen löntagarfondstyrelse markeras, som lagrådet har konstaterat (s. 147), att personer som företräder löntagarintressen utgör en dominerande del av styrelsen. Ordet i fråga är att uppfatta som en sammansättning av "löntagare" och "fondstyrelse". Det som i praktiken kallas löntagarfond är formellt sett en delfond inom allmänna pensionsfonden.

Den föreslagna nya lagen med reglemente för allmänna pensionsfonden ersätter det nuvarande reglementet (1959: 293) angående allmänna pensionsfondens förvaltning. De hittillsvarande bestämmelserna har delvis omarbetats, och därtill har lagts bestämmelser om löntagarfondstyrelserna och deras verksamhet. Dessa nyttillkomna bestämmelser har därvid samordnats med dem som gäller den för tio år sedan inrättade fjärde fondstyrelsen, vars uppgift är att förvalta den del av allmänna pensionsfondens medel som hittills har satts av för riskbärande placeringar, huvudsakligen i aktier. Det belopp som fjärde fondstyrelsen successivt har fått att disponera utgör 1 850 milj. kr. De förvärvade värdepapperstillgångarna hade vid årsskiftet 1982/83 ett nuvärde av ca 3 650 milj. kr.

För fjärde fondstyrelsen infördes år 1982 en bestämmelse att fyra femtedelar av de förvaltade medlens avkastning skulle överföras till de övriga fondstyrelsernas förvaltning. Regeringen föreslår nu att det i stället skall

uppställas ett krav på 3% real förräntning. Varje år skall, sedan det förvaltade kapitalet har uppräknats med hänsyn till inflationen, 3% av detta överföras till första, andra och tredje fondstyrelserna med fördelning dem emellan i förhållande till deras tillskott till fjärde fondstyrelsen. Samma avkastningskrav ställs på löntagarfondstyrelserna. I deras fall skall den överförda avkastningen dock fördelas lika på de tre fondstyrelserna.

Fjärde fondstyrelsen får placera sina medel i aktier i svenska aktiebolag, med undantag av banker och försäkringsbolag, och dessutom i bolagens konvertibla skuldebrev och skuldebrev förenade med optionsrätt till nyteckning. En ytterligare placeringsmöjlighet föreslås nu tillkomma, nämligen förvärv av utländska aktier, dock högst intill 1 % av de förvaltade medlens värde. Denna möjlighet blir specifik för fjärde fondstyrelsen. Löntagarfondstyrelsernas placeringar skall ske i aktier i svenska aktiebolag – utan undantag av någon kategori – eller i konvertibla skuldebrev etc. utfärdade av sådana bolag. Dessutom skall för löntagarfondstyrelserna öppnas möjligheten att placera medel som riskkapital i ekonomiska föreningar.

I detta sammanhang kan noteras att finansministern (s. 53) aviserar ett förslag till riksdagen våren 1984 om en ordning varigenom en del av fondmedlen i särskild ordning skulle kanaliseras till småföretagssektorn. Avsikten är att ett belopp i storleksordningen 100 milj. kr. skulle avsättas till en särskild fond, knuten till Sveriges Investeringsbank AB. På olika sätt – t. ex. via investmentbolag eller i form av villkorslån och royaltylån – skulle dessa medel därefter komma småföretag till godo. Medelsramen skulle senare kunna vidgas.

Av aktierna i ett börsbolag får fjärde fondstyrelsen förvärva högst så många att den uppnår 10 % av röstetalet för bolagets aktier. En liknande begränsningsregel föreslås för löntagarfondstyrelserna. Andelen av röstetalet i ett bolag får för en sådan styrelse inte uppgå till 8 %. Motiveringen är att allmänna pensionsfondens samlade andel av röstetalet i ett bolag skall understiga 50 %, eftersom fondstyrelserna i annat fall skulle få "ett aktieinnehav som är så stort att de kan tvingas ta på sig ett företagarsvar".

För att kunna hålla en tillfredsställande betalningsberedskap och för att kunna förvalta fondmedlen ändamålsenligt får fjärde fondstyrelsen göra placeringar – i princip av kortfristig natur – hos riksbanken, annan bank eller postgirot. Denna regel föreslås nu bli ändrad så att fondstyrelsen får sätta in pengar även hos sparbanker och föreningsbanker. Dessutom skall vissa slags kortfristiga papper – statsskuldväxlar, skattkammarväxlar, bankcertifikat och förslagscertifikat – kunna utnyttjas som placeringsobjekt. Samma regler föreslås gälla för löntagarfondstyrelserna.

Vad som ger underlag för benämningen löntagarfondstyrelse är i första hand styrelsens sammansättning. Styrelsen bör, sägs det i propositionen, ses som ett organ för att bevaka löntagarnas intressen av en sund ekono-

misk utveckling, full sysselsättning och ett ökat inflytande genom med-
ägande i företagen. En majoritet av ledamöterna skall därför ha förankring
på löntagarsidan. I lagförslaget har denna princip omsatts i bestämmelsen
att av nio styrelseledamöter minst fem och av fyra suppleanter minst två
skall "företräda löntagarintressen". Styrelseledamöterna utses av rege-
ringen. Något författningsreglerat förslagsförfarande, såsom för de övriga
fondstyrelsernas del, har inte ansetts erforderligt. Det uttalas i propositio-
nen att det är värdefullt om det i styrelserna också ingår personer med
erfarenhet från näringsliv och kapitalmarknad men att någon regel härom
inte bör uppställas. Krav på svenskt medborgarskap skall inte gälla för
löntagarfondstyrelsernas ledamöter.

En annan regel säger att vid utseendet av ledamöter och suppleanter
skall tillses att löntagarfondstyrelserna får en regional anknytning. Denna
skall komma till uttryck i rekryteringen. Däremot innebär den inte, fram-
hålls det, att styrelsens placeringar skall vara begränsade till eller särskilt
inriktade på aktier i företag inom en viss region. En indelning med en
region i norra Sverige, två i Mellansverige samt en i västra och en i södra
Sverige skisseras. Någon formell eller strikt geografisk avgränsning av de
fem regionerna är inte nödvändig, anser regeringen.

En ytterligare omständighet som ger underlag för beteckningen löntagar-
fondstyrelse är att det införs regler enligt vilka löntagarfondstyrelserna blir
skyldiga att på begäran av lokala fackliga organisationer i viss utsträckning
överlåta åt dem att utöva rösträtt för aktier som fondstyrelsen innehar. Det
gäller då organisation eller organisationer vid ifrågavarande bolag eller
dotterbolag till detta. Rösträttsöverlåtelsen skall omfatta hälften av inne-
havda aktiers röstetal. Särskilda regler finns för det fallet att mer än en
organisation gör anspråk på att få överta rösträtt för vissa aktier. Överlå-
telsen görs för ett år i sänder. Det nu angivna systemet är en vidareutveck-
ling av det som gäller för fjärde fondstyrelsens del. Enligt en specialbe-
stämelse – 9 kap. 2 § – i aktiebolagslagen (1975: 1385) får fjärde fondsty-
relsen, när den innehar aktier i visst aktiebolag, besluta om bemyndigande
för ett eller flera ombud, som föreslagits av facklig organisation med
medlemmar anställda hos bolaget, att utöva rösträtt för aktierna vid bo-
lagsstämma. Denna bestämmelse i aktiebolagslagen föreslås f. ö. nu bli
anpassad till situationen med flera aktieförvaltande styrelser i allmänna
pensionsfonden.

Motioner

Innan näringsutskottet i det följande redovisar sitt ställningstagande i
ärendet lämnar utskottet här en kortfattad redogörelse för argumenta-
tionen i de motioner som behandlas.

Partimotionerna 1983/84: 204 (m), 1983/84: 213 (c) och 1983/84: 224 (fp)
upptas till sina huvuddelar av en kritisk genomgång av regeringens – i det

föregående refererade – motiv för det förslag som har lagts fram. (1) Uppfattningen att förslaget skulle bidra till att dämpa löneutvecklingen och bli till stöd för en solidarisk lönepolitik betecknas som orealistisk. Det finns, betonas det, inga vetenskapliga belägg för att extra vinstskatter skulle hålla tillbaka vare sig löneglidning – snarare skulle motsatsen bli fallet – eller centrala lönekrav. (2) Motionärerna frångår vidare löntagarfondssystemet dess uppgivna fördelningspolitiska effekt. Andelen aktier i hushållens samlade förmögenhet är ringa, framhåller de. Om löntagarfondstyrelser börjar köpa aktier av enskilda aktieägare leder detta till en ökad koncentration av aktieägandet i stället för den spridning som vore önskvärd. (3) När det gäller löntagarinflytandet hävdas att de fackliga organisationerna får en dubbelroll i sin bevakning av å ena sidan lokala önskemål om sysselsättning och anställningstrygghet, å andra sidan det avkastningskrav som måste styra löntagarfondstyrelsernas placeringar. Motionärerna ser också en fara i att en avsevärd makt kommer att koncentreras hos fackliga och politiska ledare utan erforderlig förankring i breda medlemsgrupper. Genom löntagarfondstyrelserna kan, hävdar de vidare, en rad stora företag på kort tid komma under facklig dominans; särskilt gäller detta om styrelserna agerar gemensamt. (4) Någon brist på riskkapital som behöver täckas existerar inte, menar motionärerna. De tillbakavisar påståendet att det skulle finnas lönsamma industriprojekt som omöjliggörs av att investeringsmedel saknas. Införandet av en vinstdelningsskatt skulle emellertid medföra att ekonomiska resurser dras bort från de lönsamma företagen och skulle därigenom få en negativ effekt på investeringsbenägenheten. (5) Löntagarfondstyrelsernas tillskott till pensionsutbetalningarna skulle bli ringa – mindre än 1 % av de totala utbetalningarna per år. Därtill kommer, framhålls det, att pensionernas storlek inte är beroende av avkastningen från allmänna pensionsfonden. Genom en negativ verkan på det svenska näringslivet i stort kan löntagarfondssystemet emellertid på längre sikt undergräva pensionsbetalningsförmågan, anför motionärerna.

I en av partimotionerna, 1983/84: 204 (m), ägnas också uppmärksamhet åt ett av dess upphovsmän noterat sjätte motiv för löntagarfonder, nämligen att fondernas existens skulle motverka spekulation. Härvid avvisas tanken att löntagarfonderna skulle påverka den s. k. transaktionsekonomin. Även de måste, säger motionärerna, köpa och sälja aktier med största möjliga vinst för att kunna uppnå den realavkastning som krävs.

Förslaget om kollektiva löntagarfonder står inte i överensstämmelse med de grundläggande förutsättningarna för en effektiv marknadsekonomi, uttalas det sammanfattningsvis i denna motion. Tvärtom skulle det resultera i en utveckling som leder bort från marknadsekonomin. Ägandet och kapitalförvaltningen i svenskt näringsliv skulle radikalt kollektiviseras och omstruktureras. Viljan och förmågan till investeringar, risktagande och nyetableringar skulle minska hos både små och stora företag. Denna pas-

sus torde åsyftas när motionärerna yrkar att riksdagen som sin mening skall ge regeringen till känna vad de har anfört om löntagarfondernas effekter på näringslivets utveckling.

I övrigt pläderas i samma motion för olika åtgärder som kan främja ett spritt, personligt, frivilligt ägande av bl. a. aktier. Flera motionsyrkanden som närmast rör beskattningen anknyter till detta resonemang.

Även i centerpartiets partimotion 1983/84: 213 kompletteras kritiken mot löntagarfondsförslaget – dock utan något särskilt yrkande – med förslag om andra åtgärder. Bl. a. nämns förbättrade förutsättningar för kooperativt ägande, införande av företagsanknuten individuell vinstdelning och inrättande av privata investeringskontor.

Folkpartiet avslutar sin partimotion 1983/84: 224 med ett förslag till maktspredning. Åtgärder för att främja ett spritt aktieäggande, uppmuntran av vinstandelssystem, skydd för småspararna på börsen, stimulans för sparandet och slopande av den graderade rösträtten när det gäller nya aktier hör till komponenterna i det program som läggs fram i motionen. Förutom den sista punkten gäller de yrkanden som framställs olika ändringar i skattelagstiftningen.

I motion 1983/84: 218 av Erik Hovhammar m. fl. (m, c, fp) avstyrks regeringens förslag på grundval av ett resonemang om väntade negativa verkningar på småföretagen om löntagarfondsförslaget genomförs. Genom löntagarfondstyrelserna kommer, säger motionärerna, delar av makten i de större företagen att koncentreras till företrädare för de fackliga organisationerna. Detta hotar att allvarligt rubba de mindre företagens möjligheter att konkurrera, anför det, och hotar att avsevärt försvåra nyetableringen av småföretag. Dessa farhågor är grundade på motionärernas uppfattning att man inom stora delar av den fackliga rörelsen hyser en negativ inställning till fri företagsamhet. Krav på etableringskontroll och blockad mot enmansföretag som vägrar att teckna kollektivavtal nämns som belägg för detta.

De inledningsvis nämnda regionalt inriktade motionerna från centerpartihåll – 1983/84: 189, 191, 205–212, 215–217 och 220–222 – utmynnar alla i yrkande om avslag på propositionen. Motiveringen är av växlande omfattning. I många fall redovisas ett särskilt för ändamålet framtaget siffermaterial. Argumentationen är samstämmig. Genom vinstandelsskatten och höjningen av tilläggspensionsavgiften fråntas de berörda regionerna medel som skulle kunna användas för produktiva investeringar. Näringslivets struktur i dessa län gör det osannolikt att motsvarande medel skulle komma tillbaka genom satsningar från löntagarfondstyrelsernas sida. Kommunernas skatteunderlag minskar också. Resultatet blir en ökad centralisering av företag och resurser till nackdel för de regioner som motionärerna representerar.

I vänsterpartiet kommunisternas partimotion 1983/84: 223 sägs inledningsvis att arbetarrörelsen borde verka för ett fondsystem som kan vara ett redskap för en samhällelig förändring, vägled av jämlikhetens och demokratis idéer. Den hittillsvarande diskussionen om löntagarfonder har, konstateras det, lett till en viss idéförskjutning inom socialdemokratiet. Den kapitalistiska maktkoncentrationen ifrågasätts nu på ett annat sätt än tidigare. Samtidigt finner motionärerna emellertid att socialdemokraterna har ändrat sitt ursprungliga fondförslag på sådant sätt att det inte längre skall framstå som lika utmanande för borgerligheten. Tanken att löntagarfonder skall tjäna till att hålla tillbaka löneutvecklingen och därmed motverka inflationen avvisas bestämt av motionärerna, som menar att regeringen ger uttryck för en felaktig och borgerlig syn på inflationen. Regeringen kritiserar också för att ha övergivit uppfattningen att fondernas roll skall vara att bryta den kapitalistiska maktkoncentrationen. Fonder som väsentligen blir delägare med minoritetsposter och som bedriver en planeringspolitik helt på den kapitalistiska aktiemarknadens villkor kan inte förändra utvecklingen i de arbetandes intresse, uttalar motionärerna. Fonderna borde i stället sättas in i en strategi som syftar till en socialistisk samhällsomvandling. I motionen krävs att fondmedlen skall satsas utifrån samhällssekonomiska kalkyler och överväganden. Fonderna bör ha ett uttryckligt uppdrag att var och en i sin region främja regionens näringsliv. Deras medel måste kunna användas för att stödja löntagarkollektiva företag och nya samhälleliga industrier. Deras inflytande måste utnyttjas för att motverka transnationalisering och industriutflyttning. Löntagarfondstyrelserna bör, menar motionärerna, t. v. väljas av riksdagen: såsom enligt regeringens förslag skall emellertid majoriteten ha förankring hos löntagarna. Företagens bidrag till fonderna skall inte avräknas i avtalsrörelserna.

Avslutningsvis skisseras i motionen ett annorlunda utformat fondsystem med udden riktad mot storfinansens makt. Det förutsätter en vittgående nationalisering och en ändrad skatte- och fördelningspolitik. Systemet skall bestå av samhällsfonder – en central fond och 24 länsfonder – kombinerade med lokala fackliga investeringsfonder. Samhällsfonderna skall inriktas på genomförande av ett långsiktigt program för nyindustrialisering i nationell skala. De skall sättas in främst på att utveckla den offentligägda och kooperativa industrin. Fonderna skall främja en i olika angivna avseenden positiv teknik. De skall medverka till upphävande av skillnader mellan olika regioner och till rehabilitering av krisdrabbade industrier. Medel ur samhällsfonderna skall kunna användas för uppbyggande av lokala investeringsfonder som kan möjliggöra viktiga insatser på de lokala arbetsplatserna.

Näringsutskottet

Regeringens förslag i propositionen om löntagarfonder måste, såsom har antytts inledningsvis i detta yttrande, förstås och bedömas som en helhet. Näringsutskottets uppgift i sammanhanget är i första hand att granska den föreslagna organisationen, inkl. reglerna för placering av fondmedel. Därvid aktualiseras väsentliga näringspolitiska frågor rörande dels företagens försörjning med riskkapital, dels maktförhållanden inom näringslivet. Vid sin behandling av ärendet kan näringsutskottet emellertid inte underlåta att också beakta från vilka källor och i vilken ordning medel skall tillföras fondsystemet och vilka ekonomiska och sociala verkningar uttaget av dessa medel kan få.

I den föregående redogörelsen har lämnats en summarisk framställning av de fem motiv för förslaget om löntagarfonder som framförs i propositionen. Dessa motiv har, såsom också framgår av referatet, på ett effektivt sätt vederlagts i partimotionerna 1983/84: 204 (m), 1983/84: 213 (c) och 1983/84: 224 (fp).

Det är två element i regeringens förslag som kritiken med rätta särskilt har riktat in sig på. Det ena är den vinstdelningsskatt som skall tillhandahålla en stor del av underlaget för löntagarfondstyrelsernas placeringar, och det andra är den fackliga dominans i näringslivet som blir ett resultat av att dessa styrelser införs.

Det grundläggande argumentet mot vinstdelningsskatten är att den från de vinstgivande företagen drar undan medel som borde få användas och normalt skulle få användas för investeringar i dessa företag. Som understryks i de tidigare nämnda regionalt inriktade motionerna från centerpartihåll kommer även hela regioner att på detta sätt berövas produktiva resurser som knappast återkommer till samma regioner i form av placeringar från löntagarfondstyrelsernas sida. Resultatet blir, som motionärerna framhåller, en centralisering av företag och resurser med starkt negativa följder i regionalpolitiskt hänseende.

Utan att gå närmare in på de problem som sammanhänger med beräkningen av den nya skatten vill näringsutskottet påtala att det inte föreligger någon analys av vilka verkningar skatten kan få på företag i olika branscher och med olika slags kapitalstruktur. Uppenbart är att regeln om en realvinstbeskattnings av vinst över ett fribelopp av 500 000 kr, eller 6 % av företagets lönesumma icke verkar neutralt utan får en rad oönskade konsekvenser. Byggnads-, fastighets- och skogsföretag torde, vilket Föreningen Auktoriserade revisorer har demonstrerat för utskottet, utsättas för icke avsedda besvärande effekter av den nya skatten. En i och för sig lovvärd konkurrensneutralitetsprincip har medfört att även ekonomiska föreningar, sparbanker och ömsesidiga skadeförsäkringsanstalter, företag som inte främst har ett vinstsyfte, har upptagits i den kategori som drabbas av vinstdelningsskatten. Med dessa påpekanden har näringsutskottet velat

klargöra att förslaget om vinstdelningsskatt lämnar rum för allvarliga anmärkningar från näringspolitisk utgångspunkt.

Så långt har uppmärksamheten riktats mot inkomstsidan i löntagarfonds-systemet. Genom en principiellt tvivelaktig specialdestination hamnar vinstdelningsskattemedlen inom den sektor av allmänna pensionsfonden som de föreslagna löntagarfondstyrelserna skall förvalta. Näringsutskottet vill framhålla det anmärkningsvärda i att skattemedel i betydande utsträckning lämnas att disponeras av organ som visserligen formellt har tillsatts av staten men som till följd av flertalet ledamöters intresscanknytning kommer att verka enligt principer som staten inte råder över.

Genom de möjligheter som löntagarfondstyrelserna får att tillsammans förvärva relativt sett mycket betydande andelar av olika företag banas väg för en kraftig förändring av ägar- och maktförhållandena inom näringslivet. Klart är att de fackliga organisationerna på detta sätt får en dubbelroll som skapar problem i framtiden. Det professionella inslaget i företagens ledning torde komma att försvagas, vilket inte kan undgå att påverka rörelseresultat och utvecklingsmöjligheter. I propositionen hävdas på ett orealistiskt sätt att den begränsningen att allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelse och löntagarfondstyrelserna tillsammans inte får förvärva fullt 50% av röstvärdet i ett aktiebolag medför att dessa organ inte kommer att ta på sig ett företagaransvar. I själva verket kommer givetvis löntagarfondstyrelsernas representanter trots den angivna begränsningen att i många fall erhålla en dominerande ställning i ett företag. Detta innebär ett systemskifte inom näringspolitiken som måste få återverkningar bl. a. på nyetableringen av företag, på de befintliga företagens utvecklingsplanering och på rekryteringen till ledande poster vid företagen.

Vissa konsekvenser för de små företagen av regeringens förslag har belysts i motion 1983/84: 218 (se avsnittet Motioner). Näringsutskottet delar de farhågor beträffande småföretagens situation i ett löntagarfondssamhälle som kommer till uttryck där.

Samtidigt med att dörren öppnas för en långtgående kollektivisering av näringslivet genomförs en nedrustning av det system som under de senaste åren har lett till en kraftig spridning av aktieägandet. Härav följer ytterligare negativa effekter.

Regeringen deklarerar i propositionen sin anslutning till marknadsekonomin princip. Det är visserligen sant att marknadssystemet i utgångsläget alltfjämt bildar ram för det svenska näringslivet. I realiteten innebär emellertid ett genomförande av förslaget om löntagarfonder ett steg bort från en verklig marknadsekonomi, det ekonomiska system som har utgjort grundvalen för välbefinnandets utvecklingen i vårt land.

På här angivna grunder avstyrker näringsutskottet regeringens förslag i proposition 1983/84: 50. Sitt avvisande av förslaget bör riksdagen beledsaga med ett sådant uttalande om löntagarfondernas effekter på näringslivets utveckling som har föreslagits i motion 1983/84: 204 (m).

I de berörda partimotionerna finns en rad förslag till åtgärder för att främja bl. a. en spridning av det personliga aktieägandet och en företagsanknuten individuell vinstdelning. Förslagen hör hemma inom andra utskotts beredningsområden. Näringsutskottet inskränker sig till att allmänt framhålla vikten av sådana reformer som det här är fråga om.

I enlighet med sitt särskilda uppdrag har näringsutskottet närmare granskat regeringens förslag till lag med reglemente för allmänna pensionsfonden. Det ställningstagande av riksdagen som utskottet föreslår innebär att detta lagförslag saknar aktualitet. I de hittills behandlade partimotionerna berörs det inte närmare. Näringsutskottet vill emellertid nämna att en granskning av lagförslaget ger underlag för ytterligare en rad kritiska synpunkter på löntagarfondsförslaget. Oklarheten beträffande den närmare innebörden av löntagarfondstyrelsernas regionala anknytning är ett exempel på detta.

För fjärde fondstyrelsens del innehåller lagförslaget vissa nya detaljbestämmelser som inte har något direkt samband med löntagarfondstyrelsernas tillkomst. De omfattas liksom lagförslaget i övrigt av det avslagsyrkande som framställs i de flesta motionerna och som näringsutskottet här har anslutit sig till. I sak föranleder de emellertid knappast några erinringar. Regeringen bör framlägga förslag om att de nu avsedda bestämmelserna skall införas i reglementet (1959: 293) angående allmänna pensionsfondens förvaltning.

Av de värderingar som näringsutskottet här har redovisat följer att utskottet avstyrker samtliga yrkanden i vänsterpartiet kommunisternas partimotion 1983/84: 223.

Stockholm den 2 december 1983

På näringsutskottets vägnar
NILS ERIK WÅÅG

Närvarande: Nils Erik Wååg (s), Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Olof Johansson (c), Wivi-Anne Radesjö (s), Karl-Erik Häll (s), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Jörn Svensson (vpk), Birgitta Johansson (s), Per-Richard Molén (m), Sivert Andersson (s) och Bo Finnkvist (s).

Avvikande meningar

1. Nils Erik Wååg, Wivi-Anne Radesjö, Karl-Erik Häll, Birgitta Johansson, Sivert Andersson och Bo Finnkvist (alla s) anser att yttrandet under rubriken Näringsutskottet bort ha följande lydelse:

Regeringens förslag — — — (= utskottet) — — — kan få.

I den föregående redogörelsen har lämnats en summarisk framställning

av de fem motiv för förslaget om löntagarfonder som framförs i propositionen. Två av dessa hänför sig till de nyss nämnda frågorna om försörjning med riskkapital och om maktförhållanden. Men även de övriga har intresse från näringsutskottets utgångspunkt. Utskottet vill göra följande kommentarer.

Den föreslagna vinstdelningsskatten diskuteras i moderata samlingspartiets, centerpartiets och folkpartiets partimotioner endast som en påläga vilken medför bl. a. att "expansiva småföretag dräneras på vinstmedel" (mot. 1983/84: 204). Efter att fullt riktigt ha konstaterat att företagsvinster utgör en betydelsefull bas för ytterligare investeringar i företagen tycks motionärerna dra den felaktiga slutsatsen att en reduktion av andelen vinstmedel man får behålla inom företaget måste leda till minskade investeringar. Regeringens förslag utgår i stället från uppfattningen att vinstnivån utan vinstutdelningsskatt kan bli så hög att det finns risk för en kraftig löneglidning och även för skärpta fördelningspolitiska motsättningar. Dessutom är det uppenbart att de genom vinstdelningsskatten hopsamlade vinstmedlen med större säkerhet kommer att användas för produktiva investeringar än vad fallet skulle ha varit om de hade fått kvarstanna inom de företag där de genererats.

I de tidigare nämnda regionalt inriktade motionerna från centerpartihåll är en huvudpunkt i argumentationen att de berörda regionerna genom vinstdelningsskatten berövas produktiva resurser som knappast återkommer till samma regioner i form av placeringar från löntagarfondstyrelsernas sida. Även i detta fall finns det anledning att påpeka att det är tvivel underkastat om ett uteblivande av vinstdelningsskatten skulle resultera i större investeringar hos de vinstgivande företagen. Motionärerna tycks också undervärdera möjligheten av att löntagarfondstyrelsernas satsningar kan få en positiv regionalpolitisk effekt. En sådan centralisering av företag och resurser som motionärerna befarar är ingalunda någon självklar konsekvens av de placeringar som görs av löntagarfondstyrelser med regional anknytning. I detta sammanhang vill utskottet erinra om regeringens avsikt – redovisad i det föregående under rubriken Propositionen – att en särskild fond på 100 milj. kr. skall inrättas för kapitaltillskott m. m. till småföretag.

Vid sidan av vinstdelningsskatten är de fackliga organisationernas inflytande genom löntagarfondssystemet i särskilt hög grad en angreppspunkt för systemets motståndare. I motion 1983/84: 218 (m. c. fp) framställs dessa organisationer rent av som ett hot mot fri företagsamhet, på det sättet att ett ökat fackligt inflytande i storföretag skulle "allvarligt rubba de mindre företagens möjligheter att konkurrera". Enstaka möjligen diskutabla åtgärder från fackligt håll kan enligt utskottets mening inte på något sätt rättfärdiga den negativa bedömning av fackliga värderingar och aktiviteter som kommer till uttryck i den nu berörda motionen.

I de tre mot löntagarfonder oppositionella partimotionerna framställs ett

ökat löntagarinflytande i företagen via löntagarfondstyrelserna som en allvarlig risk för näringslivet. Härvid presenteras två svärförenliga hotbilder. Enligt den ena skulle en rad av de mest framgångsrika börsföretagen år 1990 i realiteten domineras av löntagarfondstyrelserna. Enligt den andra skulle en stor del av fondmedlen komma att satsas på mer eller mindre nödlidande företag, t. ex. "förlustföretag med en förstelnad struktur" (mot. 1983/84: 213). Näringsutskottets bedömning är att ingendera av dessa eventualiteter kommer att inträffa. Den välbefogade frammarsch för löntagarintressena som reformen innebär kommer, med de formella och faktiska begränsningar som skall gälla, inte att leda till några drastiska förändringar. Näringsutskottet instämmer på denna punkt med vad föredragande statsrådet uttalar i propositionen (s. 54):

Löntagarfonderna kommer när de nått sin maximala storlek att sammanlagt innehå 5–10% [av röstinflytandet] i de svenska börsnoterade företagen. Förvisso bör detta innebära en ägarposition som ger dem möjlighet att uppfylla en väsentlig roll som delägare i många av de svenska produktionsföretagen. Det är också min övertygelse att de på sikt kommer att vinna ett allmänt förtroende och att de på ett aktivt sätt kommer att ta ansvar för, och medverka till att utveckla det svenska näringslivet. De ska dock inte, och de instruktioner och den medelsram som de tilldelas omöjliggör, att de ens kommer i närheten av att kunna dominera över alla övriga ägare. Därför måste löntagarfonderna ta sitt ansvar och utöva sin ägarroll i samverkan med andra ägare och ägargrupper.

Regeringen deklarerar i detta sammanhang sin anslutning till marknadsekonomin princip. Genom att minska de fördelningspolitiska konflikterna och motverka maktkoncentrationen i näringslivet kommer löntagarfonderna att stärka marknadssystemets ställning, anför det härvid. Löntagarfonderna förutsätter ett marknadssystem, eftersom de inte kan fungera utan en öppen och livaktig marknad för riskkapital, sägs det också i propositionen. Näringsutskottet instämmer i regeringens uttalanden om löntagarfonderna och marknadsekonomin.

Därmed har näringsutskottet också på ett övergripande sätt tagit ställning till vänsterpartiet kommunisternas partimotion 1983/84: 223. Den syftar, som framgår av referatet i det föregående, till en samhällsomvandling som innebär ett avsked från marknadsekonomin. Näringsutskottet ser liksom motionärerna [löntagar]fonder som "ett medel att bryta kapitalets maktkoncentration och utveckla demokratin". Fonderna bör emellertid därvid verka inom ramen för ett successivt förbättrat marknadsekonomiskt system. Yrkandena i motion 1983/84: 223 (vpk) avstyrks med vad nu har sagts.

Den inledande redogörelsen för propositionen innefattar en tämligen detaljerad presentation av den föreslagna nya lagen med reglemente för allmänna pensionsfonden, vilken är den författning som i huvudsak skall reglera löntagarfondstyrelsernas organisation och verksamhet. Förutom

innehållet i de flesta bestämmelserna om allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelse och om löntagarfondstyrelserna har vissa väsentliga motivut-
talanden återgivits. Näringsutskottet har ingenting att erinra mot lagförslaget och tillstyrker det således.

Näringsutskottet noterar till sist att lagförslaget för fjärde fondstyrelsens del innehåller vissa nya detaljbestämmelser som inte har något direkt samband med löntagarfondstyrelsernas tillkomst. Hit hör en bestämmelse som ger fondstyrelsen möjlighet att göra begränsade placeringar i utländska aktier och en annan som öppnar nya vägar för dess kortfristiga placeringar av likvida medel. Från motionärernas sida har, vilket synes naturligt, inga invändningar riktats mot de nu nämnda bestämmelserna. Dessa omfattas emellertid liksom lagförslaget i övrigt av det avslagsyrkande som framställs i de flesta motionerna.

2. Jörn Svensson (vpk) anser att yttrandet under rubriken Näringsutskottet bort ha följande lydelse:

Regeringens förslag — — — (= utskottet) — — — kan få.

I den föregående redogörelsen har lämnats en summarisk framställning av de fem motiv för förslaget om löntagarfonder som framförs i propositionen. Som närmare belyses i motion 1983/84: 223 (vpk) är det en lång serie av successiva tonviktsförskjutningar som slutligen har lett fram till denna utformning av socialdemokraternas argumentation för löntagarfonder. I första hand betonas nu att det är fråga om att hålla tillbaka löneutvecklingen och minska de fördelningspolitiska motsättningarna. Löntagarfondsfrågans maktaspekt har skjutits i bakgrunden. Det sägs ingenting om att fonderna skall vara till för att bryta den kapitalistiska maktkoncentrationen. De lönarbetande förutsätts engagera sig för att i allt väsentligt försvara det nuvarande systemet.

De lönarbetandes verkliga intresse gäller en ekonomisk utveckling som ser till nationella, samhällsekonomiska behov, inte till det enskilda företags profit. För en sådan utveckling kan fonder spela en viktig roll, men de måste då sättas in i en strategi som syftar till en socialistisk samhällsomvandling. De fonder som regeringen föreslår innebär en fortsatt utbyggnad av den verksamhet som nu bedrivs av allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelse. Det är bra att en inte obetydlig del av aktiekapitalet i samhället på det sättet dras undan från storfinansens direkta kontroll. Men vad som borde eftersträvas är en systemförändring. De nya fonderna måste få en inriktning som direkt främjar de arbetandes intressen.

Ett grundläggande krav är då att fondernas satsningar skall göras utifrån samhällsekonomiska och icke snävt företagsekonomiska kalkyler. Den regionala förankring som föreslås i propositionen måste ta sig uttryck också i att varje fond uttryckligen får i uppdrag att främja näringslivet i sin region och sålunda bidra till regional balans. Löntagarkooperativa företag och nya samhälleliga industrier bör särskilt stödjas, medan transnationali-

sering av näringslivet och utflyttning av industriföretag från Sverige aktivt måste motverkas. Till dess att frågan om hur fondstyrelserna skall väljas har prövats närmare bör det ankomma på riksdagen, inte på regeringen, att utse ledamöter i styrelserna. Liksom enligt regeringens förslag bör därvid gälla att en majoritet av ledamöterna skall företräda löntagarintressen. Tanken att löntagarfonderna skall fungera som ett instrument för att åstadkomma återhållsamhet från de lönarbetandes sida i avtalsrörelserna måste definitivt överges. Under förutsättning att löntagarfondstyrelsernas verksamhet får den inriktning som här har angetts tillstyrker utskottet regeringens förslag i huvudsak. Den föreslagna lagen med reglemente för allmänna pensionsfonden bör emellertid ändras med hänsyn till vad utskottet här har sagt. 31 § bör få den lydelse som framgår av *alternativt förslag* i det följande:

Regeringens förslag

Alternativt förslag

31 §

Varje löntagarfondstyrelse — — — fyra suppleanter.

Regeringen förordnar ledamöter och suppleanter. *Riksdagen* förordnar ledamöter och suppleanter.

Ledamöter och — — — regional anknytning.

Det får ankomma på konstitutionsutskottet att föreslå närmare bestämmelser om hur valen av löntagarfondstyrelser skall gå till.

Reglerna i 37 § om begränsning av fondernas rätt att förvärva aktier i ett aktiebolag bör slopas inte bara för löntagarfondstyrelserna utan också för fjärde fondstyrelsens del. Paragrafen kommer således att kunna utgå helt.

Utöver dessa ändringar bör regeringen snarast föreslå mera genomgripande ändringar så att reglementet kommer att fullt ut motsvara de principer som utskottet har angett.

Riksdagen bör vidare hos regeringen begära förslag till ett system med samhällsfonder, kombinerade med lokala fackliga investeringsfonder, allt enligt de riktlinjer som skisseras i motion 1983/84: 223 (vpk) och har refererats i det föregående.

